

وزارت آموزش و پرورش

سازمان آموزش و پرورش

مرکز تربیت معلم شهیدمدنی (ره)

عنوان :

نقش معلم در تربیت دینی دانش آموزان

استاد :

حبیب الله عزیزی

تهیه کننده :

مژگان بحرینی

ملیحه معتمدی راد

زمستان ۱۳۸۸

مکیده :

هدف از نگارش این مقاله بررسی نقش و ج‌ایگاه معلم در تربیت دینی دانش‌آموزان می‌باشد در سیستم‌های آموزشی افراد زیادی مشغول به کارند و فعالیت‌های آنها به طور مستقیم و غیر مستقیم در تربیت دانش‌آموزان موثر است اما در این میان نقش معلمان از دیگر افراد بسیار برجسته‌تر می‌نماید چنانکه بیشتر اوقات را دانش‌آموزان در مدرسه زیر نظر آنان سپری می‌کنند از این رو بسیاری از دانش‌آموزان نظام سستی و جدید شکل‌گیری شخصیت خود را مرهون معلمان خود می‌دانند زیرا آنچه در فرایند تعلیم و تربیت به تعلم انتقال می‌یابد تنها معلومات و مهارت‌های معلم نیست بلکه تمام صفات، خلقیات، حالات نفسانی و رفتار ظاهری او نیز به شاگردان منقل می‌شود.

از اخلاق و رفتار معلم، از طرز اداره کلاس، از رعایت عدل و انصاف در نمره دادن از وقت‌شناسی و رعایت نظم و دلسوزی و مهربانی معلم فقط یک آموزگار نیست بلکه مهمتر از آن یک مربی و یک الگوی با نفوذ است. یک معلم خوب که با رفتار و گفتار پسنندیده اش دانش‌آموزان را خوب پرورش می‌دهد بزرگترین خدمت را نسبت به اجتماع خود انجام می‌دهد بنابراین شغل و حرفه معلمی از حساس‌ترین و مسئولیت‌دارترین شغل‌های اجتماع است.

در این مقاله به موضوعات زیر پرداخته شده است :

— مفهوم‌شناسی — عوامل موثر بر تربیت دینی و اعتقادی از شروع انقلاب اسلامی تا کنون — آموزش و پرورش موثرترین نهاد برای ارتقای معارف دینی — آموزش دینی موثر نیازمند روش‌های نوین — شیوه‌های تدریس مبانی دینی نیازمند تغییرات اساسی — ارتقای معرفت دینی نیازمند آموزش همراه با منطق اصول تربیت دینی — نقش علم و معلم در فرازی از آیات قرآن — جایگاه معلم در تربیت دینی نقش‌های معلم در تربیت دینی — نقش‌های معلم در تربیت اعتقادی — نقش معلم در تربیت عبادی .

در پایان این مقاله به ارائه نتایجی پرداخته شد، است که شامل موارد زیر می‌باشد .

- (۱) تغییرات به وجود آمده در نهاد آموزش و پرورش و نیز شرایط اجتماعی جامعه مورد توجه قرار نگرفته و هنوز رویکرد سنتی بر معلم و نقش آن بر متون تحقیقی حاکم است .
- (۲) در نظام آموزش و پرورش به تهیه و تدوین کتاب درسی بیش از تربیت معلم اهمیت داده شده است
- (۳) به بتبیت معلمان دینی و مربیان باید بیش از پیش توجه شود

واژگان کلیدی :

نقش — معلم — تربیت دینی

مقدمه

هدف از تربیت دینی، حضور قرآن و سیره معصومین (ع) در متن زندگی دانش آموزان است. ما با تعلیم مسائل دینی و با روش های مطلوب و خاص می توانیم در دانش آمو زان درک و شعور دینی ایجاد کنیم. اگر تلاش همه ما بر این باشد که از طریق روح حاکم بر تمامی برنامه های رسمی و غیر رسمی (فوق برنامه و مکمل) تربیت، تزکیه و تادیب صورت گیرد و مفاهیم نظری به صورت « رفتار دینی » درآید، می توانیم ادعا کنیم که تربیت دینی تا حد زیادی تحقق پیدا کرده است. آنچه با توجه به مقتضیات زمان در تربیت دینی باید مد نظر قرار گیرد، اصلاحات در روش های تربیت دینی است. مدیریت مراکز آموزش و پرورش ما با توجه به تفاوت های فردی در دانش آموزان، اصل زیبایی شناسی و ابزار هنر را بویژه در غنی سازی، اوق ات فراغت و فوق برنامه باید لحاظ کنند و در این مسیر عمدتا به مراحل رشد کودکان و نوجوانان در گروه های سنتی پیش از دبستان، دوره دبستان و دوره راهنمایی توجه داشته باشند و همچنین باید به اهمیت نقش خانواده در ایجاد معنویت و تربیت دینی کودکان توجه جدی شود و با ایجاد راهکارهای مختلف در خانواده ها زمینه رشد معنوی و تربیت دینی کودکان را فراهم کرد.

یکپارچگی آموزش و پرورش و تربیت دینی کودکان وحدت نداشتن در هدف و خط مشی، از عوامل مهم آسیب شناسی تربیت دینی در جامعه ما به شمار می آید. فضا و تربیت دینی بین مراکز متولی تربیت دینی مثل رسانه ها، نهادهای فرهنگی و هنری در جامعه موجب تضاد تربیت و سرگردانی نسل جوان ما در جامعه شده است. اگر یکپارچگی به مفهوم واقعی کلمه در ساختار و تشکیلات، با رویکرد تلفیق فعالیت های آموزش و پرورش شکل منسجم خود را پیدا نکند، قطعا آسیب پذیری نسل جوان ما در آینده بیشتر از گذشته خواهد بود. در همین مسیر باید به جاذبه های دینی با توجه به استعداد جامعه و جایگاه دین در عرصه بین المللی و بحث جهانی شدن توجهی دقیق و زیرکانه داشت. اگر بحث تربیت دینی بر این مبنا باشد که دین به مفهوم جوهر زندگی تلقی شود، آنگاه لزوم آگاهی نسبت به اهمیت، ضرورت، فواید و نسبت دین با دیگر حوزه های معرفتی مشخص خواهد شد. در دنیای کنونی توسعه و ایجاد مدارس و مفهوم امروزی، گسترش سریع فناوری و ارتباطات، صنعتی شدن جوامع و نیاز های متنوع عصر انفجار دانش، دایره تاثیر گذاری عوامل مختلف را بر افکار و اندیشه های دانش آموزان گسترده تر از گذشته کرده است. بنابراین سهم خانواده ها و حتی معلمان در تکوین شخصیت دانش آموزان، روز به روز کم رنگ تر می شود. عوامل محیطی بویژه رسانه ها نقش عمده ای را مسلم است این که هنوز مدارس ما به عنوان اصلی تری ن کانون های تربیتی مورد توجه و برنامه ریزی دقیق و صریح قرار نگرفته اند. اگر نظام آموزش و پرورش ما بخو اهد از مسیر آموزش های صرف به سمت تربیت دینی، اخلاقی و اجتماعی حرکت کند لازم است بسیاری از اهداف و روش ها را تغییر دهد. در محیط های آموزشی باید به دانش آموز به تناسب علاقه و استعدادش آموزش داده شود. بحث محوریت کتاب حذف شود و به جای تکیه بر محفوظات، روش کسب اطلاعات و یادگیری خلاق محور کار باشد. ساختار و تشکیلات به گونه ای طراحی شود که علاوه بر متولیان امور پرورشی در مدارس بحث تلفیق آموزش و پرورش و مشارکت همه عوامل دست اندر کار در تربیت دینی به دست فراموشی سپرده نشود. در غیر این صورت اگر شرایطی مذکور در مدارس ما حاکم نباشد، به هدف مطلوب در تربیت دینی دانش آموزان دست نخواهیم یافت.

سیر تربیت دینی و اعتقادی از انقلاب اسلامی تا کنون :

ظهور انقلاب اسلامی در سال ۵۷ باعث تشدید اعتقادات و سواد مذهبی اکثریت جامعه شد به حدی که نسل انقلاب نسلی با سواد مذهبی بالا هنوز در جامعه تاشی گذار است . این نسل گرچه تاکنون نقشی هدایتگرانه داشته است . اما اکنون اکثر آنها در حال پیر شدن هستند و حوصله و گستاخی های نسل کنون را ندارند . نسلی که خود هم نمی داند چه می خواهد .

با سپری شدن روزهای داغ انقلاب و بروز مشکلات اقتصادی و سیاسی و گسترش روز افزون مشکلات اجتماعی و دسترسی افراد جامعه خصوصاً جوانان به ماهواره و اینترنت و موبایل و ... اعتقادات ، باورها و سواد مذهبی هم روزهای داغ خود را پشت سر گذاشت و امروزه گرچه دانش آموزان به باورهای مذهبی – اسلامی احترام می گذارند و آن را مقدس می شمارند اما سواد مذهبی ندارند .

به عنوان مثال ، اکثر دانش آموزان (علیرغم این که در کتاب های خود خوانده اند) فرق بین امام و پیامبر را نمی دانند . وقتی از آنها پرسیده می شود که آخرین پیامبر خدا چه کسی است بسیار می گویند حضرت مهدی (عج) و یا وقتی گفته می شود (تعمدا) حضرت علی (ع) چندمین پیامبر خداست اکثر آنها (حتی در دبیرستان) می گویند اولین پیامبر خداست .

تازه این نوع معارف راحت و پیش پا افتاده هستند اما دین اسلام سرشار از معارف گوناگون (برای نیازهای عادی هر فرد) است که دانش آموزان هیچ اطلاعی از آن ندارند و کمتر دانش آموزی حتی در دبیرستان بتواند فروع دین را نام ببرد و یا اصول دین را توضیح دهد وجود دارد .

طبق بررسی های متعدد انجام شده در مقطع دبیرستان بیشتر دانش آموزان نمی خوانند و یا برخی اصلاً اعتقادی به آن ندارد . برای اثبات این قضایا لازم نیست زیاد به خود زحمت دهیم فقط کافی است هنگام تعطیلی دبیرستان های دخترانه ، موهای به عمد بیرون داده شده دختر ها نگاه کنید . آیا آنها به حرمت این کار واقفند ؟ آیا این را می دانند که ، از نظر اسلام اگر یک تار موی زن بیرون باشد گناه محسوب می شود ؟

و یا به تعداد شرکت کنندگان اختیاری نماز جماعت مدارس نظری بیافکنید . برخی از دانش آموزان در مقابل این پرسش که چرا در نماز جماعت شرکت نمی کنید می گویند آقا ما تا کنون نماز نخوانده ایم و یا آقا مگر زوریه .

همچنین اگر به قاریان قرآن مدارس توجه کنید تعجب می کنید . یک دهه پیش هنگام برگزاری مراسم آغازین قاریان آنقدر زیاد بودند که مجبور می شدیم نوبت بندی کنیم . تازه بیشتر آنها در سطح بالا قرآن قرائت می کردند . اما امروز باید دنبال قاری قرآن بگردیم آن هم نه صوت خوبی دارند و نه صحیح می خوانند . و یا در مسابقات قرائت قرآن کسی پیدا نمی شود ، شرکت کند و کسانی هم که شرکت می کنند اصلاً قرائت قرآن بلد نیستند.

راستی در یک جامعه دینی چگونه ممکن است ما شاهد این مسائل باشیم ؟ آیا دین فقط در شکل ظاهری حکومت ماست یا در قلوب مردم . اگر باید در قلوب مردم باشد پس این نموده ها و مصداق ها چه هستند ؟ پس چرا دانش آموزان در بطن حکومت دینی و زیر سایه رسانه ها و جراید حداکثر کنترل شده با آموزش و پرورش اسلامی این گونه تربیت می شوند ؟

ما باید از موارد فوق و بسیاری از موارد دیگر پیام های زیادی دریافت کنیم که برای ما می تواند هم هشدار دهنده و هم عبرت آمیز باشد .

مفهوم شناسی :

- نقش : نقش در زبان فارسی در معنای صورت و تصویر به کار رفته است . نقش واژه ای است که از نقش مشتق شده و به معنایی یک تصویر است (معین ۱۳۷۱). معنای دیگوا این واژه عبارت است از : « مجموعه اعمال و اخلاق یک شخص که توسط هنر پیشه در صحنه نمایش داده می شود . »
- این واژه در جامعه شناسی نیز به کار می رود در جامعه شناسی مراد از نقش در اصطلاح نقش های اجتماعی^۱ در رفتارهای مورد انتظار جامعه اند که پیرامون یک وضع اجتماع^۲ی جای دارند « (ساروخانی ، ۱۳۷۰ ، ص ۷۲۳) امروزه این واژه در زبان فارسی تحت تاثیر معنای «role» و «Social roles» بیشتر در معنای رفتار و تاثیر بالفعل یا مورد انتظار به کار می رود .
- معلم : معلم در زبان فارسی در دو معنا به کار می رود : ۱. تعلیم دهنده و آموزنده . ۲. عالم و فیلسوفی که جامع علوم عصر و واضع بخشی از دانش هاست (معین، ۱۳۷۱). معلم اعم از آموزگار ، دبیر و استاد به معنای خاص است . بنابراین معلم واژه ای است که ، به هر کسی که چیزی به دیگری می آموزد ، اطلاق می شود . بر این اساس ، پیامبران ، روحانیون (مراجع دینی ، واعظان ، امامان جماعت) ، استادان دانشگاه ، مربیان ، آموزگاران و دبیران آموزش و پرورش همگی معلم هستند .
- تربیت : « تربیت ، فعالیت های نظام مند و برنامه ریزی شده ای است که نهاد های آموزشی جامعه انجام می دهند . » (توماس ، ۱۹۹۴ ، ص ۴۹۹۵)
- « تربیت آموزش برنامه ریزی شده و مداوم که برای انتقال مجموعه ای از دانش ها ، مهارت ها و درک و فهم ها طراحی شده و برای همه ی فعالیت های زندگی ارزشمند است (تانجا^۳ . ۱۹۸۹)
- دین : دین کلمه ای است عربی که در زبان های سامی مانند عربی و آرامی ریشه دارد . این واژه در زبان عربی درس معنا به کار رفته است :

 ۱. قضاوت و جزا : مانند (یوم الدین) که به معنای روز جزا و داوری است .
 ۲. اطاعت و انقیاد
 ۳. آیین و شریعت آن وضع و تاسیس الهی که مردم عاقل را به رستگاری هدایت می کند و شامل عقیده و عمل هر دو است مانند : دین یهود ، مسیحیت و اسلام .

عوامل موثر بر تربیت دینی :

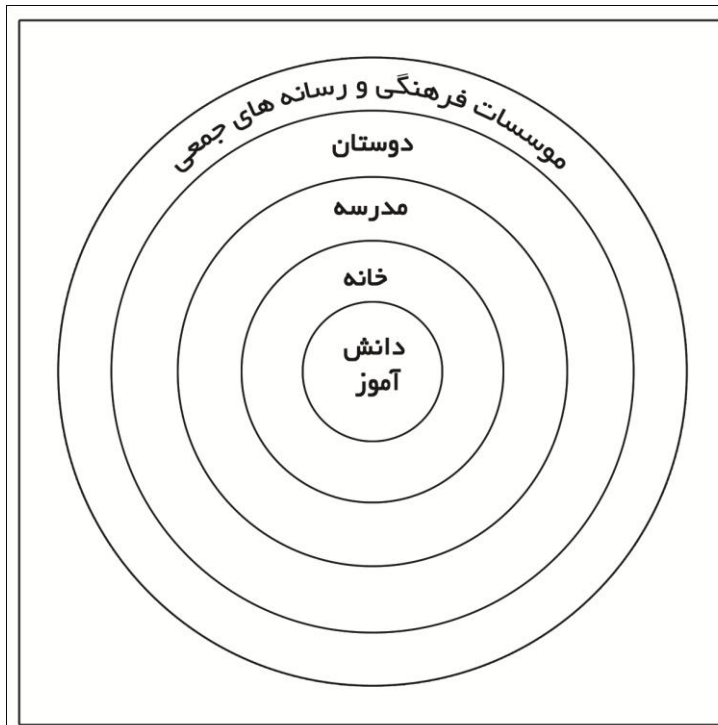
مهم ترین عوامل موثر بر تربیت دینی دانش آموزان عبارت اند از : اراده ، فطرت ، داشته های ارثی دانش آموز (عوامل درونی) ، خانواده ، مدرسه ، گروه دوستان ، رسانه های جمعی و موسسات فرهنگی دینی (عوامل بیرونی) .

^۱ - Social roles

^۲ - Social position

^۳ - Toneja

در میان این عوامل، نقش کلیدی و اصلی از آن اراده‌ی دانش‌آموز و داشته‌های فطری و ارثی اوست. در میان عوامل بیرونی، در سالهای اولیه مدرسه، به ترتیب خانواده، مدرسه و تلویزیون نقش اصلی را در شکل‌گیری شخصیت دینی دانش‌آموز ایفا می‌کنند، اما به تدریج نقش مدرسه و گروه دوستان پررنگ‌تر می‌شود. رسانه‌های جمعی دیگر مانند روزنامه‌ها، کتاب‌ها و مجلات نقش خود را بیشتر از طریق سایر عوامل تربیتی و رعایت به صورت مستقیم، ایفا می‌کنند.

آموزش و پرورش موثرترین نهاد برای ارتقاء معارف دینی است:

صفتی بانوی مجتهده، با تأکید بر نقش آموزش در ارتقای معارف دینی، یادآور شد: بدون تردید یکی از موثرترین راههای ترویج معارف دینی در سطح جامعه، آموزشهای مهارتی از طریق نهادهای فرهنگی و تربیتی، به ویژه آموزش و پرورش است.

اگر بخواهیم ریشه و فلسفه آموزش را مورد توجه قرار دهیم در بدو پیدایش دین اسلام و پیش‌تر از آن عمق آموزش در رسالت انبیا و پیامبران معنا می‌یابد، چرا که رسالت انبیا بر روی زمین، آموزش و هدایت انسانها در مسیر کمال و سعادت بشری بوده است.

در زندگی امروزه و با توجه به دنیای پیشرفته و پیچیده که ایجاد شده کار نهاد های آموزشی بسیار سخت و مهم است و همچنین با توجه به اینکه یکی از محورهای اساسی وجود انبیا وجود انبیا الهی تعلیم و تربیت انسانها است در نتیجه این محور باید مورد توجه نهادهای آموزشی در جامعه قرار بگیرد و این نهادهای تربیتی مستلزم استفاده مطلوب از تمام برنامه های آموزشی با توجه به محورهای معارف دینی هستند.

وظیفه تربیتی و تعلیمی معارف دینی در جامعه به شکل عام بر عهده آموزش و پرورش است این نهاد تربیتی می‌بایست با توجه به تمام نیازهای عمومی گروه های سنی مختلف در دستگاه آموزشی، این نیازها را جهت دهی کرده و با آموزشهای اصولی و بنیادی در ارتقای معرفت دینی موثر عمل کند.

آموزش دینی نیازمند روشهای نوین است :

عضو هیئت علمی مرکز مطالعات ادیان مذاهب قم با بیان اینکه آموزش معارف دینی مطلوب و سازنده ، برای ارتقای اهداف دین اسلام بسیار ضروری است ، گفت : شیوه های آموزش معارف دینی همواره نیازمند توجه و تغییر ساختار مطلوب ، مطابق با شرایط زمانی است تا از این طریق سطح معرفت دینی جامعه به درستی ارتقاء یابد .

معارف دینی ارتباط مستقیم و متقابلی با آموزش و نهادهای آموزشی دارد ، اگر قرار است در جامعه اسلامی معرفت دینی ایجاد شود نگاه اول متوجه نهادهای آموزشی است چرا که باید آموزگاران کار آزموده وجود داشته باشند تا دستورات و معارف الهای توسط آنها ترویج داده شود .

آموزش و پرورش از لحاظ دینی و ارائه خدمات آموزشی دینی در جامعه نسبت به سایر نهادها و دستگاههای اجرایی دیگر همچنان موفق تر عمل می کند و جزء سالمترین نهادهای آموزشی است ، با توجه به نقش مثبت آموزش و پرورش در گسترش معارف دینی می بایست در اینجا نقش معلمان را نیز مورد توجه قرار داد ، مربیان و معلمان مدارس باید چه از لحاظ مدرک علمی و چه از لحاظ شخصیتی باید در سطح بالایی قرار داشته باشند .

شیوه های تدریس مبانی دینی نیازمند تغییرات اساسی است :

رابطه با ارتقای معارف دینی مطلوب در جامعه می بایست شیوه تدریس و تربیتی نوین توسط مربیان جایگزین شیوه های سنتی تدریس مباحث دینی شود . با توجه به نقش اساسی آموزش در ارائه مفاهیم دینی نهادهای آم و زشی نیز به دنبال آن جلوه گر می شوند ، در حال حاضر تمامی دانش آموزان از آگاهی دینی برخوردار هستند ، اما متأسفانه چیزی که در جامعه شاهد آن هستیم این امر را نفی می کند به این معنا که علی رغم اطلاعات دینی همه مردم ، این اطلاعات و آگاهیهای دینی در رفتای خیلی از افراد نمود ندارد . مدیر کل برنامه ریزی و توسعه آموزشهای تخصصی تبلیغ سازمان تبلیغات اسلامی همچنین افزود : وجود آگاهی و عدم بروز آن در رفتار به این دلیل است که ما در تربیت دینی دچار نوسان و مشکل هستیم چرا که آموزشها داده می شود اما به نحو مطلوب و نهادینه شد ه ای نیست و این از ضعف سیستم آموزشی نیست ، بلکه از ارائه روشهای تدریسی است .

ارتقای معرفت دینی نیازمند آموزش همراه با منطق است

ساخت جامعه بر اساس معرفت دینی محور اصلی آموزش است و البته در واحد های آموزشی ارتقاء معارف دینی و اخلاقی جز بر پایه منطق معرفتی و بر اساس آموزش صحیح میسر نیست .

آموزش و پرورش گسترده ترین نهاد آموزشی و فرهنگی است که حدود یک میلیون معلم و بیش از چهارده میلیون دانش پژوه را تحت پوشش علمی اخلاقی و تربیتی قرار داده است ، در واقع آموزش و پرورش زیر ساخت اصلی توسعه علمی فرهنگی و اخلاقی در جامعه بشمار می آید . بر این اساس تقویت اندیشه و معارف دینی بر پایه معرفت علمی و آموزه های دین اسلام وظیفه اصلی نهادهای آموزشی کشور بویژه آموزش و پرورش است که غفلت از آن صدمات جبران ناپذیری را بر پیرکره نظام سیاسی و فرهنگی کشور وارد خواهد کرد .

مسئولین آموزشی در چگونگی ارتقای سطح آموزش در راستای مبانی معرفتی می بایست نگاه معرفتی به علم را تقویت کرده و اندیشه های دینی را در افکار دانش پژوهان تقویت کنند به این دلیل که نهال علم و ایمان با هم شکل می گیرند و این آموزه ها نهادینه شود البته باید

در شیوه تدریس و همچنین در کتب درسی بازنگری های اساسی به عمل بیاید و شیوه برنامه ریزی به گونه ای باشد که دانش پژوه پس از اتمام دوره تحصیلی بینش دینی داشته باشد .

اصول تربیتی دینی :

هر مطلب علمی دارای اصولی است که بدون آن ورود در آن علم بی اثر یا کم اثر است ، علم تربیت نیز اصولی دارد که موارد زیر از آن جمله اند :

اصل سهولت : طبق این اصل از سخت گیری و خشونت نسبت به کودک باید پرهیز نمود چرا که آسان گیری کودک را علاقه مند و سخت گیری او را به اصل دین بدبین می کند .

اصل تدریج : همان طور که خداوند نیز آیات و احکام را تدریجا نازل فرموده در آموزش به کودکان نیز اصل تدریج باید رعایت شود تا کودک متناسب با رشد و شکوفایی استعدادش مطالب را درک کند .

اصل مداومت و اسبق قرار : آموزش در اسلام امری مستمر و مداوم است . اهمیت آموزش به کودک از سویی و طولانی بودن دوره ساختار ذهنی و روانی کودکی از سوی دیگر استمرار و مداومت در آموزش را می طلبد و باید به موازات رشد عقلی و تحول روانی کودک مفاهیم اعتقادی را به وی انتقال داد و از شتاب و فشار پرهیز نمود.

اصل آگاهی بخشی : هدف تعلیم باید رشد فکری و یادگیری دانش آموز باشد که بر اساس تفکر و فعالیت فکری ، سودمند تر از تکرار و مرور آن است .

اصل تفاوت های فردی : در آموزش کودکان نمی توان به طور یکسان عمل کرد و باید متناسب با ویژگی های شناختی عاطفی ، انگیزش و سوابق خانوادگی از روشهای گوناگون و موثر استفاده کرد . برخی با شعر ، بعضی با داستان و برخی با پرسش و پاسخ بهتر درک می کنند. برخی زودتر و بعضی دیرتر پس باید تفاوت های فردی را در نظر داشت .

نقش علم و معلم در فرازی از آیات قرآن :

« یرفع الله الذین امنوا منکم و الذین اوتوا العلم درجات » خداوند آنان را که ایمان آورده و آنان را که دارای علم اند ، چندین درجه بالا می برد .

« قل هل یستوی الذین یعلمون انما یتذکر اولوالالباب » بگو آیا آنهايي که می دانند با آنهايي که نمی دانند برابرند ؟ و ...

نقش علم و معلم در فرازی از روایات دینی :

« عن النبی صل الله علیه و آله فی حدیث قال : بالتعلیم ارسلت »

رسول اکرم صلی الله علیه و آله در ضمن حدیثی فرموده اند : من برای تعلیم و آموزش فرستاده شده ام .

قال امیر المومنین علیه السلام : « العلماء باقون ما بقی الدهر اعیانهم مفقوده و آثارهم فی القلوب موجوده »

حضرت امیر علیه السلام فرموده اند : دانشمندان تا روزگار باقی است پایدارند ، بدنهایشان مفقود و آثار آنان در قلب ها موجود می باشد .

« قال رسول الله (ص) رحم الله خلفائی فقیل : و من خلفاء ک یا رسول الله (ص) قال : الذین یحییون سنتی و یعلمونها عبادالله »

رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرموده اند : خدای جانشینان مرا رحمت کند . عرض شد یا رسول الله (ص) جانشینان تو چه کسانی اند ؟ فرمود : کسانی که سنت مرا زنده می کنند و به بندگان خدا می آموزند .

« قال رسول الله (ص) : من تعلمت منه حرفا صرت له عبدا »

رسول اعظم صلی الله علیه و آله فرموده اند : از هر کس حرفی فرا گرفتی بنده وی شده ای .

« قال رسول الله (ص) : المومن اذا مات و ترک ورقه واحد علیها علم تکون تلک الورقه یوم القیامه سترا فیما بینه و بین النار و اطعطاء الله تبارک و تعالی بكل حرف مکتوب علیها مدینه اوسع من الدنیا سبع مرات و ما من مومن یقعد ساعه عند العالم الا ناداه ربه عزوجل جلست الی حبیبی و عزتی و جلالی لا سرکتک الجنه معه و لا ابالی »

رسول اکرم صلی الله علیه آله می فرمایند : مومن چون بمیرد و یک ورقه که در آن علمی نوشته باشد بجا گذارد همان ورقه در روز قیامت میان او و آتش پرده خواهد بود و خدای تبارک و تعالی به ع رض هر حرفی که بر آن نوشته شهری به او می بخشد که هفت بار از دنیا وسیع تر باشد و هیچ مومنی نیست که ساعتی در حضور عالمی بنشیند چنانکه پروردگار عزوجل به او ندا می فرماید : در نزد محبوب من نشسته ای به عزت و جلالم قسم که البته تو را با او در بهشت جای دهم و باکی ندارم .

« عن امیر المومنین علیه السلام : اذا کان الالباء هم اسبب فی احیاء فمعلموا الحکمه والدين هم السبب فی جودتها »

حضرت امیر علیه السلام فرموده اند : اگر پدران سبب زندگی هستند پس آموزگاران حکمت و دین سبب خوبی و زیبایی زندگی می باشند .

« ان مثل العلماء فی الارض کمثل النجوم فی السماء یهتدی بها فی الظلمات البر و البحر ، فاذا انطمست اوشک ان تضل الهداه »

پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله فرمودند :

مثل عالمان و معلمان در زمین مثل ستارگان در آسمان است که مردم در تاریکی های خشکی و دریا به کمک آنها راه خود را پیدا می کنند هر گاه این ستارگان خاموش شوند بسا راه ریز گمراه شوند .

« جاء رجل من الانصار الی النبی (ص) : فقال یا رسول الله اذا حضرت جنازه و مجلس عالم ایهما احب الیک ان اشهد ؟ فقال رسول الله (ص) : ان کان للجنازه من یتبعها و تدفنها فان حضور مجلس عالم افضل من حضور الف جنازه و من عیاده الف مریض و من قیام الف لیله و من صیام الف یوم و من الف درهم یتصدق بها علی المساکین و من الف حجه سوی الفرضیه و من الف غزوه سوی الواجب تغزوها فی سبیل الله بما لک و نفسک و این تقع هذه المشاهد من مشهد عالم ؟ اما علمت ان الله یطاع بالعلم و یعبد بالعلم ؟ و خیر الدنیا و الآخ ره مع العلم و شر الدنیا و الآخره مع الجهل »

مردی از انصار به محضر رسول خدا صلی الله علیه آله آمد و عرض کرد یا رسول الله اگر جنازه ای حاضر باشد و مجلس عالمی ، کدام یک را دوست تر داری که من حضور یابم ؟

رسول الله (ص) فرمود : اگر برای تشییع و دفن ، کسانی باشند که عهده دار انجام آن شوند ، حضور یافتن در مجلس دانشمند از حاضر شدن در تشییع هزار جنازه و عیادت هزار بیمار و از نماز هزار شب و روزه هزار روز و از هزار صدقه به مستمندان و از هزار حج مستحب و از هزار جنگ مستحب در راه خدا با مال و جان برتر است ، کجا این ها با فضیلت حضور در محضر عالم برابری می کند آیا ندانسته ای که اطاعت و عبادت خدا وابسته به علم و دانش است و خیر دنیا و آخرت با علم می باشد و بدی دنیا و آخرت با نادانی است .

جایگاه معلم در تربیت دینی :

در گذشته ، معلم در مدرسه و در درون نظام آموزشی جایگاهی یگانه و برتر داشت و هم چنین دیگر عوامل موثر بر تربیت در گذشته ، محدود بود و معلم و مدرسه در میان سایر عوامل تربیتی نقش ممتاز داشتند و اما در آموزش و پرورش جدید ، عوامل جدیدی غیر از معلم به وجود آمده اند و معلم جایگاه برجسته ی خود را از دست داده است . در جوامع جدید ، عوامل موثر بر تربیت افزایش یافته و مدرسه جایگاه برتر خود در میان عوامل موثر بر تربیت را از دست داده است .

نقش های معلم در تربیت دینی :

ارزش و مقامی که برای معلم در متون اسلامی بیان شده بسیار والا و بلند است تا جایی که پیامبر (ص) خود را معلم می داند و آثار قلمی معلم بر خون شهید ، برتری داده می شود . نقش های معلم در متون دینی همان نقش پیامبر است : یعنی روشننگری و هدایت مردم به سوی رستگاری و دفاع از مرزهای فرهنگی اسلام در طول تاریخ اسلام نیز هم پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) و هم سایر معلمان ، نقش های برجسته ای در تربیت مردم ایفا کرده اند .

الف : نقش های معلم در تربیت اعتقادی :

در حال حاضر تمام مسئولیت تربیتی از جمله تربیت اعتقادی ، بر عهده ی مربیان پرورشی است و دیگر معلمان و کار در مدرسه برای خودنقشی در این زمینه قائل نیستند . معلمان دینی نیز تنها به آموزش اعتقادات چیزی که دانش آموز بتواند نمره ی قبولی بگیرد اهمیت می دهند. معلمان دینی در تربیت اعتقادی باید عهده دار دو نقش باشند : نقش آموزش و نقش ایمان آفرینی . برای ایجاد باورشناختی (نقش آموزشی) لازم این مراحل طی شود :

۱) جدا کردن گزاره های اسلامی (۲) جدا کردن باورهای صادق موجه (۳) کمک به ایجاد تصویری صحیح از موضوع ، محمول و نسبت در تقاضای اعتقادی (۴) بیان دلایل متقن و قابل فهم و همچنین برای ایفای نقش ایمان آفرینی ، این فعالیت های ضروری به نظر می رسد :

۱) تقویت روحیه حق گرایی (بیدار کردن فطرت الهی) (۲) تقویت قدرت تفکر و تعقل و تشخیص حق از باطل (۳) مقبولیت و اعتبار معلم (۴) محبوبیت معلم (۵) انخاب رویکرد مناسب در میان آموزه های دینی (۶) عدم افراط و تفریط در بیان آموزه های دین (۷) پاسخ به پرسش ها و شهر ها (۸) مقاوم سازی اعتقادات دانش آموزان .

علاوه بر معلمان دینی ، معلمان دیگر نیز در تربیت دینی نقش هایی را باید ایفا کنند : نخست نقش الگویی یعنی ارائه ی الگویی از مومن به دانش آموزان و دیگر نقش آموزشی ، به این معنا که مطالب اعتقادی متناسب با موضوع درس خود را برای دانش آموزان بیان یا بر آن ها تاکید کنند

ب: نقش معلم در تربیت عبادی

در حال حاضر مدرسه دو نقش اساسی در تربیت عبادی ایفا می کند : نخست ارائه ی آموزش های نظری و شفاهی در مورد عبادات که اغلب محدود به احکام است و دیگر آموزش های نظری و شفاهی در مورد عبادات که اغلب محدود به احکام است و دیگر برگزاری مراسم مذهبی که عمدتاً محدود به اقامه ی نماز جماعت است . با وجود این ، به دلیل برخی مشکلات ، نماز جماعت نیز در همه ی مدارس و به صورت پیوسته اقامه نمی شود .

در ضمن افزون بر عوامل فردی (انگیزه و آگاهی دانش آموز) ، عوامل اجتماعی (عمدتا نوع نگرش دیگران و امکان تحقق عمل) نیز در شکل گیری رفتار عبادی موثر است .

در این میان نقش هایی که معلمان می توانند و باید در تربیت عبادی ایفا کنند به شرح زیر است :

۱. نقش آموزشی
۲. نقش الگویی
۳. نظارت و مراقبت
۴. ایجاد فضای اسلامی در مدرسه
۵. مشارکت معلمان دیگر در تربیت عبادی
۶. فراهم آوردن زمینه ی مشترک دانش آموزان در برگزاری مراسم عبادی در مدرسه
۷. ایجاد هماهنگی میان خانواده و مدرسه

نتیجه گیری و پیشنهاد :

با توجه به مطالب ارائه شده در باره نقش معلم در تربیت دینی به نظر می رسد که :

- (۱) تغییرات به وجود آمده در نهاد آموزش و پرورش و نیز شرایط اجتماعی جامعه مورد توجه قرار نگرفته و هنوز رویکرد سنتی به معلم و نقش آن بر متون تحقیقی حاکم است یعنی هنوز هم تعلیم و تربیت را تک عاملی و معلم را عامل اصلی می بینند عاملی که می تواند هر نتیجه تربیتی و هر تاثیر تربیتی را بر دانش آموزان داشته باشد
- (۲) در نظام آموزش و پرورش به تهیه و تدوین کتاب درسی بیش از تربیت معلم اهمیت داده می شود .
- (۳) به تربیت معلمان دینی و مربیان بیش از پیش توجه شود زیرا تعلیم و تربیت دینی نیازمند تخصص ها و آگاهی های گوناگون است
- (۴) پیشنهاد می شود که در مورد فعالیت هایی که معلمان به ویژه معلمان و مربیان دینی در کلاس درس و مدرسه به منظور آموزش و پرورش دینی دانش آموزان انجام می دهند تحقیقات تجربی صورت بگیرد . این تحقیقات تصویری دقیق از نوع فعالیت معلمان و مربیان به دست داده و زمینه را برای ارزیابی دقیقتر نقش معلمان در تربیت دینی فراهم می آورد .
- (۵) با توجه به شرایط اجتماعی جدید و با توجه به متعدد شدن عوامل مدرسه ای موثر بر تربیت وظیفه ای با عنوان مدیریت تربیتی تعریف شود .

فهرست منابع و مواخذ :

- (۱) معین ، محمد ، فرهنگ فارسی ، چاپ ۸ ، تهران ، انتشارات امیر کبیر ، ۱۳۷۱

- (۲) سارو خانی ، باقر ، دایره المعارف علوم اجتماعی ، تهران ، انتشارات کیهان ، ۱۳۷۰
- (۳) داوودی ، محمد ، نقش معلم در تربیت دینی ، چاپ ۱ ، پژوهشکده حوزه و دانشگاه ، ۱۳۸۴
- (۴) سایت تبیان
- (۵) قرآن کریم
- (۶) روزنامه رسالت ، شماره ۵۵-۵۸ ، تاریخ ۸۵/۲/۱۶
- (۷) پاسدار اسلام ، مهر ۸۶ ، شماره ۳۱۰۰

فهرست منابع لاتین :

- ۱) www.zibaweb.com
- ۲) www.mehranews.com

३) Thomas,R.M;"Religias Educatioan"; The International Encyclopedia Of Education ; Second edition ; edit by Totsten Husen & T . Neville postlethwaite Elseviet science Ltd ; १९१५ ;
Volumeg .

५) Teneja . R . P ; Anmcl's Dictionary Of Education New Delhi ; Anmol ; १९८९